

RÉGI VILÁG

A tiz szobor

Negyven éve annak, hogy a békebeli boldog Magyarország bárányfelhős egén minden előzmény nélkül, teljesen meglepetés-szerűen egy újabb fény, egy nem várt derű jelent meg. Ezt a boldogságot jelentő öröm pedig nem volt más, mint az a királyi szózat, melyet az 1897 szeptember 26-iki vasárnap lapok első oldalukon hoztak s melynek szövege a következő volt:

„Kedves báró Bánffy!

Óhajtván, hogy magyar székesfővárosomnak erre alkalmas terei oly kisebb méretű szoborművekkel láttassanak el, melyek midőn a várost díszítik, egyszersmind a mult idők azon kiváló alakjainak emlékéit örökítsék meg, kik a nemzeti élet különböző téerein kitűntek, udvartartásom költségeinek terhére több évre terjedő beosztással megfelelő összeget engedélyezek arra a célra, hogy a keresztény vallásért vértanúságot szenvedett Szent Gellért csanádi püspököt, a hitbuzgó Pázmány Péter esztergomi érseket, Bocskay István és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmeket, Hunyadi János és Zrínyi Miklós a haza és a kereszténység hősbajnokait, gróf Pálffy János, Magyarországnak a trón védelmében nagy érdemeket szerzett főhadtestparancsnokát, a honfoglalás történetét író Béla király névtelen jegyzőjét, Verbőczy István, Magyarország nagy hírű jogtudósát és annak népszerű lantosát, Tinódy Sebestyén ábrázoló szobrok készíttessenek és megbízom Önt ezen elhatározásomnak végrehajtásával.“

A Budapesten kelt királyi kézirat Bánffy bárónak, az akkori miniszterelnöknek ellenjegyzésével volt ellátva.

Hogy a nemzeti ajándék milyen örömet jelentett az országnak, azt ma, negyven évvel később, szinte el sem lehet mondani. Az egész ország örömmujongásba tört ki. Hódoló fáklyásmenetek tisztelegtek az uralkodó előtt, alapítványok létesültek az alkalmából, művészi és játékos célokra s a nemzet századok óta nem érezte oly közel királyát, mint ennek az eseménynek a kapcsán.

Mikor az öröm első mámorá elmúlt, jöttek a kérdések: kik lesznek a szobrok megalkotói? Hol vannak Budapesten azok az „alkalmas“ terek, melyeken a szobrokat felállítják? Szinte ijedten állapította meg a közvélemény, hogy ilyen terek nem igen vannak. Erre az a nézet alakult ki, hogy a szobrok nagyobbik részét a budai oldalon kell felállítani, mert ott több alkalmas hely található. Amint később kiderült, a tiz szoborból csak kettő került Budára, nyolc Pestnek jutott.

Hogy kapta meg Ligeti Anonymus szobrát

Bánffy Dezső a szobrok elkészítésénél teljesen szabad kezet kapott. A megvalósítás módja elég különös volt. Egyáltalán nem írt ki pályázatot, hanem kiszemelt tiz művészt, akiket megbízott a szobrok elkészítésével. Ezt is úgy csinálta, hogy egyenként kérte magához a művészeket és rájuk bízta a választást, hogy ki, melyik szobrot készítse el. Így az első meghívott művész tiz szobor közül választhatott, a második már csak kilenc közül és így tovább. Ment is a válogatás nagyban, amikor Bánffy egyszerre arra eszmélt, hogy hét művész már kiválasztotta a maga szobrát, Anonymust azonban senki sem választotta. Nehogy a végén ezzel a legnehezebb problémájú szoborral baj legyen, egy vasárnap délután magához rendelte Ligeti Miklóst, az alig huszonhat éves már ismertnevű művészt, hogy közölje vele elhatározását. Ligeti abban a bizemben ment fel a miniszterelnökségre, hogy úgy, mint művésztársai, ő is választhat a még szabad három megalkotandó szobor közt. Anonymus, Zrínyi és Verbőczy szobrai voltak még szabadok. Az ifjú művész pedig gondolatban megajánlta magának a várából kirohanó szigetvári hőst. Mire felérkezett a miniszterelnökségre, már kész volt a terve és azt hitte, hogy azt néhány szóval be is mutathatja a teljhatalmu miniszterelnöknek. Ehelyett azonban e szavakkal fogadta őt Bánffy:

— Kedves fiatal barátom, közlöm Önnel

a tegnapi minisztertanács határozatát: Ön fogja megcsinálni Anonymus szobrát.

Ligeti előtt elsötétült a világ. Egy ellenvetést kísérelt meg:

— De kegyelmes uram...

Bánffy pedig ellentmondást nem tűrő hangon folytatta:

— És kap ezért a munkáért huszezer forintot. Megértette?

Ligeti rémülete a hatalmas összeg hallatára sem csökkent. Szemei előtt összefolytak a már megrajzolt Zrínyi-szobor vonalai, de helyükbe nem jött semmi. Anonymust, akiről senki nem tudott semmi közelebbit, nem látta sehol. Hogy is lehet valakinek a szobrát megalkotni, akinek sem a nevét, sem a foglalkozását nem ismeri senki, sem a korát pontosan nem lehet meghatározni, akiről egyetlen egy rajz sem maradt fenn.

Ligeti a feladatot fényesen oldotta meg. Sok ellentétes véleménnyel kellett megküzdnie, egy politikusokból, építészekből, magasarangu tisztviselőkből álló zsűri majdnem meghusított a általa elgondolt Anonymus szobor megvalósítását, de végeredményben mégis ő győzött és a tiz szobor közül éppen az ő szobra lett világhír, melynek több, mint ezer kisebbített mása látható ma már külföldön.

Lásuk csak, kikre esett Ferenc József választása, mikor a megalkotandó szobrokhoz a magyar történelem tiz nagy alakját kijelölte:

Szent Gellért

Itt van Szent Gellért, időben legrégebbi alakja a tiz férfúnak. Milyen csodálatos az ő élete tragédiája! Az északolaszországi származású pap, aki azt tűzte ki céljául, hogy a Szentföldön élje le életét, nem tudja megvalósítani egyetlen álmát, mert mikor hajóra akar szállni, végzettszerűen találkozik az Adrián Razina pannonhalmi apáttal, aki elkezd neki beszélni a Duna mentén megalakult új keresztény királyságról s annak szentéletű királyáról, Istvánról. Az apát megkéri Gellértet, hogy mielőtt a Szentföldre menne, keresse fel a magyar királyt s tegye meg utját keletre a Dunán, a Fekete-tengeren és Bizáncon keresztül. Gellért a beszéd hatása alatt elindul Budára. Bemutatják a királynak, aki nyomban rábizza lme fia nevelését. Gellért most már új hitvallást lát a reábizott feladatban. Mikor Imre herceg 15 éves lesz, Gellért elhagyhatná a királyi házat, az országot, mehetne a Szentföldre, — de ekkor már nem tudja elhagyni azt a földet, melyet annyira megszeretett. A Bakonyba vonul, ahol évekig él, mint remete. Innét nevezi ki István király csanádi püspöknek. Új helyén a pogány magyarok ezreit nyeri meg a kereszténységnek. Iskolákat létesít, papokat nevel, templomokat építtet. De még mindig vannak hitetlen magyarok, akiknek nem kell az új vallás. Ilyen hitetlen magyarok fogják el őt kíséreléssel, mikor feljön Budára, hogy András herceget üdvözlölje. Gellértnek el kell tűrnie mártírsorsát. Kétkerekű taligán, megkötözve viszik fel a Kelen-hegyre, hogy onnét letaszítsák a mélybe. Talán azt akarták látni kegyetlen gyilkosai, hogy tud-e önmagával csodát csinálni, hogy életben marad-e, ha a mélységbe taszítják. A hatalmas lélek nem mentheti meg a gyenge testet és a kereszténység első magyar vértanúja összetört tagokkal, holtan jut le a mélybe. Véres tetejét hívei ezer veszély közt Csanádra viszik, az ő egyházába és ott temetik el.

Anonymus

És itt van Anonymus. Milyen csodálatos dolog, hogy megírt egy munkát, melynek első címlapja, melyen a neve lett volna olvasható, nem maradt ránk. Talán el sem készült a címlap. Vagy az is lehet, hogy ő nem volt megelégedve a megbízott művész munkájával és nem találta elég szépnek, díszesnek, méltónak a címlapot ahhoz a munkához, amit ő derűs jókedvében egy barátja kívánságára készített, a tiszteletes és a deák tudomány mesterségében avatott férfúnak, akit csak „N“ betűvel jelöl meg.

Pázmány

És megjelenik előttünk a magyar hitélet, a magyar tudomány nagy alakja: Pázmány Péter. Milyen gondviselészerű jelenség, hogy maga az ország koronás uralkodója jár közben a pápánál, hogy a protestáns szülők katolikus litre tért, szerzetesi pályán működő gyermekét a pápa felmentse a szerzetesi fogadalmak alól. Csak így tudja kifejteni azt a működést, amit tőle az ország elvár. És a tudomány, az egyházi szónoklat nagy férfja gyorsan emelkedik a legmagasabb egyházi méltóságig, a bitorossáig.

Ekkor már iskolákat, egyetemet alapít a „biboros magyar Cicero“, — ahogy nevezik, aki megteremtí munkáiban az irodalmi magyar nyelvet.

Hunyadi János

És előttünk áll Hunyadi János dicső alakja. Az első, akit a nemzet bizalmának letéteményesei, a rendek, az ország kormányzójának választanak. Magasan ivelő pályafutását már kortársai is megbámulták, mert hisz ismert dolog volt, hogy Hunyadi János nem volt latin műveltségű ember, ami nélkül akkor nehéz volt a legmagasabb méltóságokig eljutni. Védi az országot, a kereszténységet a meg-megújuló veszedelem ellen, elfogadja a pápától a küldött aranyláncot, de a hercegi cím nem kell neki. Személyesen tárgyal császárokkal, az ő kezébe van letéve a gyermek magyar király sorsa, — ő maga azonban, mint egyszerű ember fejezi be életét.

Bocskay és Bethlen

És milyen tragikus magyar sors Bocskay István és Bethlen Gábor sorsa. A világtörténelem két nagy alakja, akik közül egyik sem érte meg az ötven évet. Bethlen Gábor, a protestantizmus nagy bajnoka, aki 42-szer olvasta el a Szentírást, akinek épügy, mint Bocskaynak, az erdélyi fejedelemség után felajánlották a magyar trónt. A török szultán siet elismerni Bocskayt magyar királynak, koronát küld neki, de ezt a címet nem fogadja el Bocskay, akinek csapatai Bécsset fenyegetik s többre becsüli, hogy fegyverének erejénél fogva biztosíthatja országa alkotmányát. Királyt választja az országgyűlés Bethlen Gábor is, aki szintén nem koronáztatja meg magát. Anglia és Hollandia lépnek vele szövetségre és egyike lesz az európai helyzet legfontosabb tényezőinek. Vajjon milyen ma ennek a földrésznek a térképe, ha ezt a két férfit nem ragadja el a halál nagy terveik megvalósítása előtt?

Verbőczy

És magunk előtt látjuk Verbőczy István nagy alakját. Soha senki nem szemlélte az ősi magyar átoknak, a széthúzásnak olyan határt nem ismerő fokát, mint ő. Látnoki szemmel megsejtette, hogy milyen veszedelem előtt áll a nemzet. Sejtette, érezte, hogy eljön az a nagy csapás, amit a történelem úgy ismer, hogy: Mohács. Mikor úgy látja, hogy a magunk ereje nem elég a veszedelem elhárítására, emegy Velencébe, Rómába, Nürnbergbe és belekiált a szomszédos országok fülébe, hogy készüljenek, mert nem lehet tudni, hogy milyen veszély vár órájuk is. Segítségért könyörög, de hiába. Egy évvel Mohács előtt nádorrá választja az országgyűlés, mire elbuktatják a főnemesek. Nincs menekülés, a szerencsétlen nemzetet nem lehet megállítani a veszedelem útján. Ahhoz már nem elég erős kora legnagyobb bírájának minden erőfeszítése. Milyen tragikus sors az övé!

Zrínyi

És megjelenik szemünk előtt Zrínyi Miklós nagyszerű alakja. Egész élete harc. Győzelmei egyszerre csak nem tetszenek a bécsi kamarillának, szinte félnek attól, aki annak idején Bécs város védelmezésében kapta a tűzkeresztséget. A legnagyobb veszedelem idején nemhogy nem kap segítséget a fenyegető török ellen, de ellene dolgoznak az osztrák generálisok. A szigetvári hős magára marad. Így hal meg maroknyi csapatával, karddal, zászlóval a kezében.

Pálffy János

Most Pálffy Jánost látjuk magunk előtt. Bátor katona volt ő is, harcolt Buda váráért a török ellen, de nagy katonai rangját azért kapta, mert Rákóczi csapatai ellen harcolt. Igazi érdeme pedig az, — amint a királyi kézirat is mondja, — hogy a trón körül szerzett érdemeket.

Tinódy Lantos Sebestyén

És itt van végül Tinódy Lantos Sebestyén. A vitézi pályán kezdte ő is, de megsebesül és karja már nem alkalmas a fegyver forgatására. Így lesz lantos. Új hivatását abban látja, hogy megírja a magyarok vitézi tetteit és viszi hírül távoli országrészekbe. Versait latinra is lefordítják, hogy az uralkodó is megértse. Magyarország királya a latin fordításból tudja csak meg, hogy mit ír ez a vándor lantos, akiből nemes ember lesz. Sosem volt a tivornyáktól hangos csapszék regőse, mindenkor nagy urak versengtek azért, hogy váraikban vendégül láthassák az országos híru poetát, aki maga volt a dorbézoló, léha életű emberek legnagyobb ellensége és nem áttallott feddő verset írni a „sokféle részegösökről“.

Ime, ennek a tiz férfúnak a szobrával kívánta megajándékozni Ferenc József.

Tizenhét évig készült a tiz szobor

Az első négy szobor a királyi kézirat megjelenése után öt évvel, 1902-ben készült

el, míg a tizedik 17 évvel később. Az agg uralkodó megérte mind a tiz szobornak a felállítását. Pázmány Péter szobra készült el utolsónak, 1914-ben.

A tiz megbízott művész közül ma már csak három él.

Zrínyi Miklós szobra Róna József alkotása, Bethlen Gábor szobra ifj. Vastagh György alkotása, Bocskay István szobra Holló Barnabás alkotása és Pálffy János szobra Seney Károly alkotása, amint ismeretes, az Andrassy-uti Köröndön talált elhelyezést. A mögöttük álló nagy épületek lábánál meghúzódó szobrok ezen a helyen nem nagyon érvényesülnek. Kitünő helyet kapott Anonymus, Ligeti Miklós szobra, pedig az illetékes körök tudni sem akartak róla, hogy ezt a szobrot a Városligetben állítsák fel. Ugyancsak szerencsés helyen van felállítva Tinódy Lantos Sebestyén szobra is, mögötte az ország első szinpada stílusos hátteret nyújt.

Szinte iker-szobor jellege van elhelyezésénél és méreteinél fogva Pázmány Péter és Verbőczy István szobrának az Apponyitérien. A főváros forgalmának ezen a lüktető gócpontján nem sok a hely és a hatalmas paloták között a két szobor nem érvényesül úgy, ahogy kellene. De ez a két szobor méreteiben nagyobb, mint az eddig felsorolt szobrok, ami valamennyire ellensúlyozza a tér összeszorított voltát.

Amint ismeretes, Tinódy Lantos Sebestyén szobra Bezerédi Gyula műve, Pázmány Péter Radnai Béla vésője alól került ki, míg Verbőczy István Donáth Gyula alkotása.

Budára került Tóth István műve: Hunyadi János és Jankovics Gyula műve: Szent Gellért szobra.

A budai várfal lábánál álló Hunyadi-szobor láttára eszünkbe jut a költő ismert versora: Ki áll amott a szirttetőn, Hunyad magas falánál? Igen, a művész azt a Hunyadi örökítette meg, aki védi a várat, a nyugodt, megfontolt hadvezért, aki hatalmas kardját tartva kezében, szembenéz a veszedelemmel.

És itt van végül Szent Gellért szobra. Méreteiben a legnagyobb valamennyi között. Szemben áll a milliós várossal, a Gellért-hegy oldalán, annak a helynek a közelében, ahol a szentéletű embert elfogták és ahol vértanuhalt.

A magyar történelem kőbe vésett, érbe öttött tiz nagy alakja közül egyedül Szent Gellért nem volt ennek az országnak a szülötte. A többi itt született, itt élt és itt halt meg. És milyen csodálatos dolog: a kilenc történelmi alak mintha az egész nagy történelmi Magyarországot képviselné. Keletet Bethlen Gábor, Erdélyt szülötte, Bocskay István, aki szintén erdélyi fejedelem volt és Hunyadi János képviseli. Nyugatot Pálffy János képviseli és Nyugat-Magyarországra ment aludni örök álmát Pázmány Péter. A déli végeket ki képviselné jobban, mint Zrínyi Miklós? A felvidéket Verbőczy képviseli. Anonymus hazáját nem ismerjük, de itt van az ország vándorló dalosa: Tinódy Lantos Sebestyén, aki bejárta az egész országot s akinek szattyán sarujához odapadt a vértől áztatott hazai föld minden részének megszentelt rőge.

A tiz szobor egyuttal ezer év történetének kőbe faragott, érbe öntött kifejezője. Menynyit mond a tiz néma alak! Nem, ezek a szobrok nem némák, nem élettelen tömegek, nem rideg tárgyak. Mikor leszáll az éj, mintha életrekelnének a sötét, borus magyar éjszakában. Mintha magasabbra emelné Szent Gellért a jobbában lévő keresztet, mintha Hunyadi János fűrészszobor nézne kelet, dél felé. Mintha a Körönd négy harci pompába öltözött ércalakja jobban megszorítaná a kard markolatát, mintha Pázmány Péter fejéről jobban világítana bele a magyar tudás dicsőfénye az éjszakába, mintha Verbőczy keze oda mutatna az írott szent magyar jogra, mintha Tinódy Lantos Sebestyén ajkáról egy új nemzeti himnusz hangjai történek elő s végül mintha Anonymus előre hajolna, hogy megkezdje új krónikája írását arról a korszakról, melyet már megénekelt a nagy költő: ... még jönni fog egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán...

Selymes Rezső